

EGY CIVIL SIKERTÖRTÉNET: SZÁDVÁR MEGMENTÉSE

DOBOS JÁNOS – GÁL VIKTOR – P. HORVÁTH VIKTÓRIA

Magyar Régészet 9. évf. (2020), 1. szám, pp. 70–75. doi: <https://doi.org/10.36245/mr.2020.1.8>

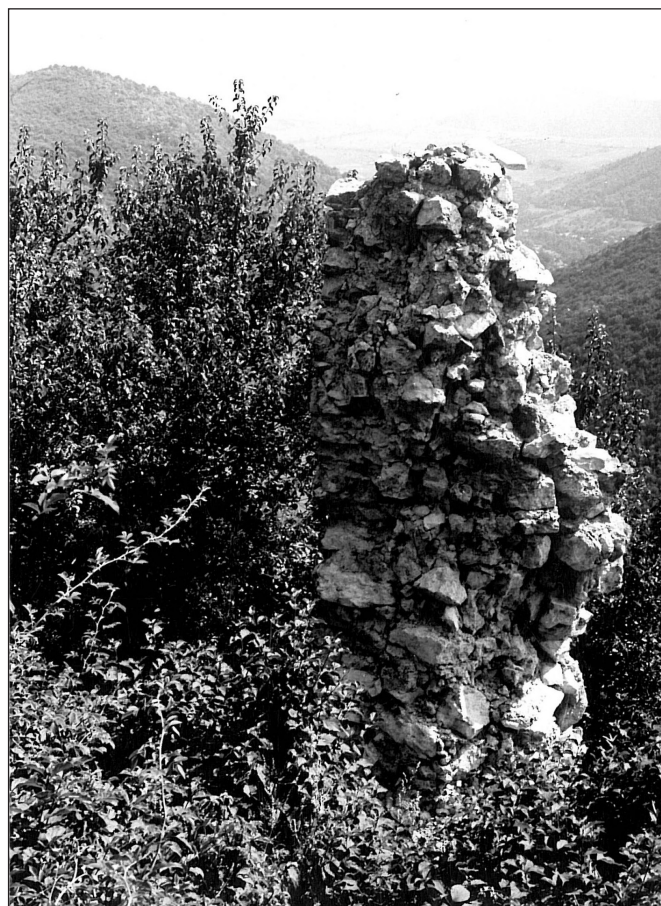
A Szádvárért Baráti Kör 2006-ban alakult egy internetes fórumon, lelkes várbarátok összefogásával abból a célból, hogy az egyik pusztuló hazai középkori várunk megmentésén dolgozzanak. Az alapító tagok válasza a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Szögliget település külterületén álló Szádvárra esett. Az ország egyik legnagyobb alapterületű középkori vára a nagyközönség előtt akkor szinte ismeretlen volt. A korábbi határsávban évtizedekig elzárt területen fekvő romokat beborította az aljnövényzet, a falak megközelíthetetlenek voltak (1. kép). Az egyesület működését és az eredményeket bemutató cikkünkben arra a kérdésre is választ keresünk, hogy miért sikerült Szádváron immár másfél évtizede közösségi régészeti programokat létrehozni, és milyen problémákkal néznek szembe azok, akik hasonló célokat tűznek ki maguk elé.

Az egyesület célja kettős: egyrészt Szádvár megmentése – az ott található régészeti műemléki értékek megtartása, feltárása, konzerválása –, hozzájárulva az épített kulturális örökségünk megóvásához; másrészt a vár környezetében élők megmozdítása és megsegítése, a helyszínek és környékének a népszerűsítése. A vár kedvelt turistacélponttá emelése – mely nagymértékben hozzájárulhat a helyi turizmus fellendüléséhez – egyre növekvő bevételt jelenthet a helyi szállásadók, szolgáltatók számára.

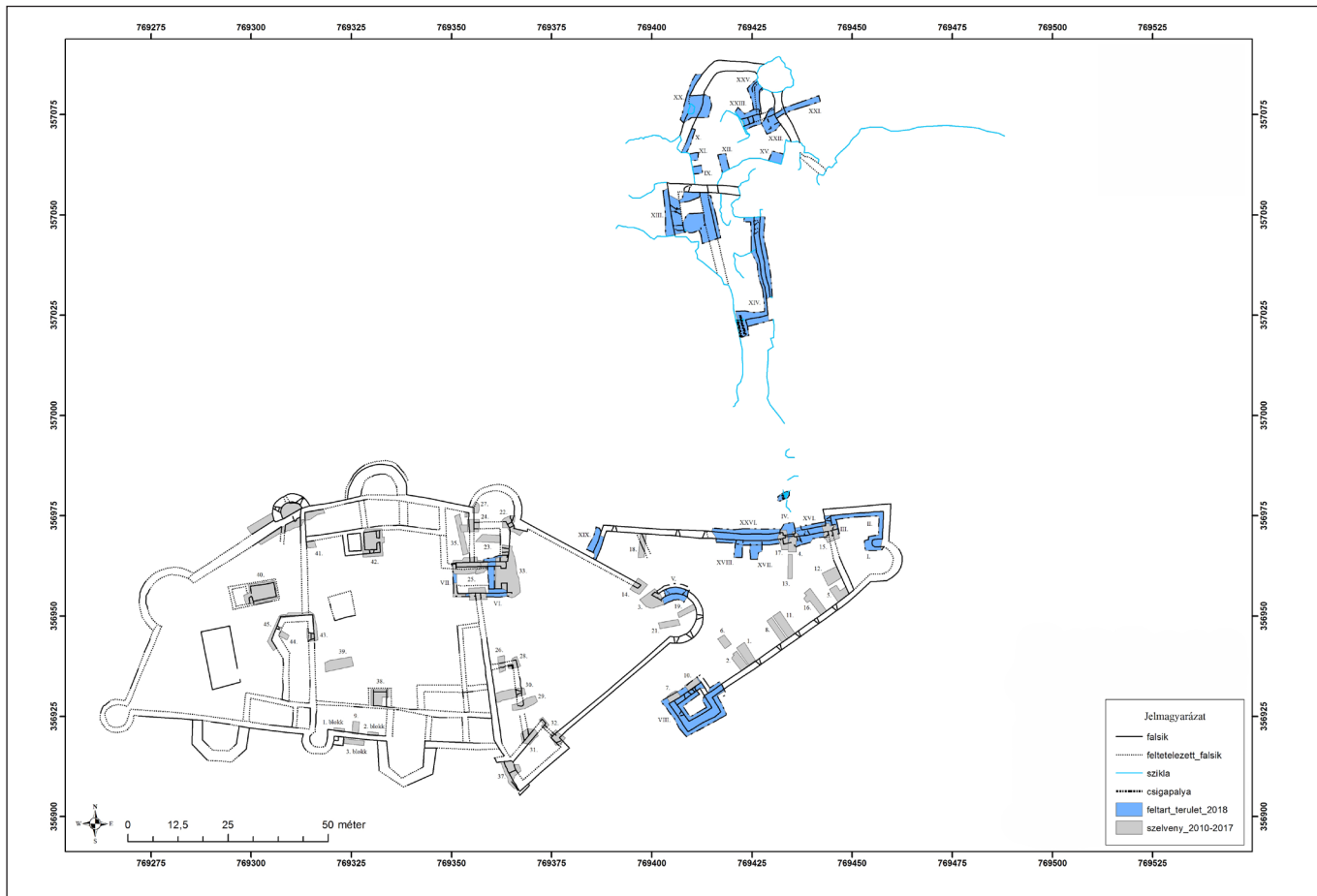
Az egyesület mindezt a helyi és illetékes intézmények, szervezetek támogatása, illetve az önkéntesek és a Szögligeten élők együttműködése nélkül nem tudná megvalósítani. Az egyesület évente három rendezvényen várja az önkénteseket, melyek közül a nyaranta szervezett egyhetes ásatási program a legnépszerűbb. A feltárások a miskolci Herman Ottó Múzeum régészeinek felügyelete mellett alkalmanként mintegy 50–60 fő részvételével, 5–8 kutatóárokban folynak.

A múzeum szakmai vezetésével 2010–2017 között 45 szelvényben, mintegy 620 m²-en folyt régészeti feltárás (2. kép). Az egyesület által koordinált állagmegóvási munkákat megelőző, majd a rom egyéb területeit is vizsgáló, szondázó jellegű ásatások során részben megismerhetővé vált a vár – még mindig nem teljes – építéstörténete, valamint a belső helységeinek kiterjedése, funkciója (3. kép). Az önkéntesek munkájának köszönhetően jelentős mennyiségű, elsősorban 16–17. századi leletanyag került be a múzeum gyűjteményébe. A várbeli élet számos aspektusát reprezentáló tárgyak mellett összeomlott cserépkályhák, kemencék és egy 17. századi konyha sütés-főzés céljára használt nyílt tűzhelyének maradványa is napvilágra került. A restaurált leletanyag egy részét Szögligeten, egy kis kiállítás keretében tekinthetik meg az érdeklődő látogatók.

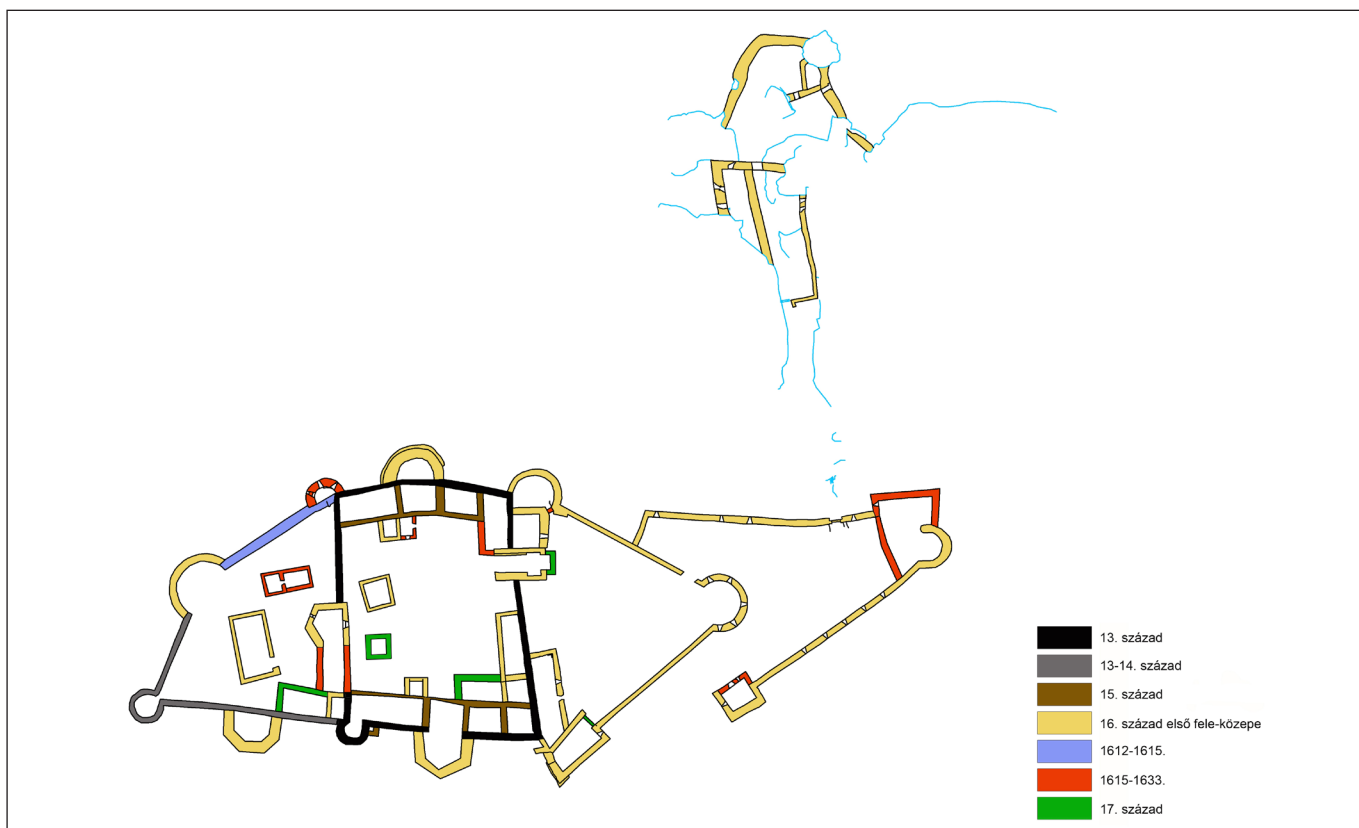
A Nemzeti Várprogram turisztikai fejlesztését előkészítő megelőző feltárások során – szintén az egyesület önkénteseinek segítségével – újabb 720 m²

1. kép. Szádvár romjai, 1965
(Herman Ottó Múzeum, Fotó- és Negatívár 23495)

2. kép. Összesítő feltárási alaprajz, 2019 (Herman Ottó Múzeum)

3. kép. Szádvár elméleti periodizációs alaprajza, 2019 (Herman Ottó Múzeum)

felület kutatására nyílt lehetőség 2018-ban. Az első-sorban a várhegy északi oldalában megbújó Alsóvár területére koncentráló ásatások eddig még nem ismert és nem is sejtett építészeti, valamint hadászati jellegű információval bővítették a várról szerzett ismereteinket. A négy hónapos intenzív munka végén – mely a Felsővár keleti várrészét és a belső vár kaputornyát is érintette – a 16. század középső harmadában egy egységes építészeti koncepció alapján létrehozott többlépcsős védelmi rendszer képe rajzolódott ki. Az Alsóvár mindaddig ismeretlen, egyszerű gyalogkapujának, az először 1570-ben említett, és Szádvár jellegzetességének számító felvonószerkezet – a „csiga” – nyomvonalának feltárásával a késő középkori közlekedési rendszer is megismerhetővé vált (4. kép).

A szervezet nem titkolt célja, hogy egyre több résztvevő és látogató jelenjen meg a rendezvényeken, kapjon kedvet a csatlakozáshoz önkéntesként, majd az egyesület tagjaként. A Baráti Kör mögött ma sem áll vállalkozás, sem folyamatos anyagi támogatást nyújtó háttér-szervezet, az együttműködés ezért kezdettől kulcsfontosságú szerepet játszott. Az egyesület eredményes tárgyalásokat folytatott többek közt a miskolci Herman Ottó Múzeummal, Szögliget önkormányzatával, a mindenkor örökségvédelemért felelős hivatallal, a terület tulajdonosával és kezelőjével, az Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóságával, továbbá más civil egyesületekkel. Az együttműködő partnerek részben a szakmai célok eléréséhez adnak segítséget, mások eseti anyagi támogatást nyújtanak, és akadnak olyanok, amelyek a szervezett programok résztvevőit biztosítják – cserébe az adott szervezet programjait az egyesület önkéntesei is segítik.

Kérdés, hogy mitől működik egy ilyen kezdeményezés, és mi teszi fenntarthatóvá. Először is nagyon szerencsés volt a választás, mivel Szádvár esetében kétségkívül szerepet játszik a hely különlegessége. Az a tény, hogy egy szinte ismeretlen, mégis jelentős és hatalmas kiterjedésű középkori várrom rejtőzik egy nemzeti park erdeiben, csodálatos természeti környezetben, mindentől távol, már önmagában vonzó lehet a modern ember számára, ahol hátrahagyhatja a nyüzsgő városi életet és annak minden velejáróját. Az sem kérdés, hogy a kezdeményezők és az első önkéntesek olyan körből kerültek ki, akik a várak, a várromok, a kulturális örökség középkori emlékei iránt eleve komolyabb érdeklődést mutattak. Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy az első években a munka a vár megtisztításában, a fák, a bokrok és az aljnövényzet kiirtásában merült ki. Az első ásatások csak a Szádvárért Baráti Kör alapítása utáni harmadik évtől kezdődtek meg (5. kép).

4. kép. Szádvár – Alsóvár, a gyalogkapu kelet felől, 2018 (Herman Ottó Múzeum)

5. kép. Egy dolgozós nap végén (Fotó: Szádvárért Baráti Kör)

6. kép. Önkénteseink a nyári Vármentő Héten
(Fotó: Szádvárért Baráti Kör)

7. kép. Önkénteseink a nyári Vármentő Héten
(Fotó: Szádvárért Baráti Kör)

Az egyesület a komolyabb érdeklődést és az önkéntesek megtartását azonban egyértelműen a rendszeres nyári feltárásoknak köszönheti. De miért lesz valakiből önkéntes „régész”? Itt a felfedezés és a kincskeresés izgalmán, a „kicsit minden ember régész” gondolatán túl számolhatunk az önkéntesség legfontosabb mozgatójával, a belső késztetéssel az iránt, hogy az embereknek örömet okoz, ha hozzájárulhatnak a közös kulturális örökség megóvásához (6–7. kép). Ez egyértelműen erősíti és kielégíti a közösséghez tartozás iránti igényünket is. A szervezések során ezért hangsúlyossá vált a közösség építése mellett az emberek szakmai tájékoztatása: a témában érintett előadókat, régészeket, építészeket hívunk meg más várakból, múzeumokból.

A szakma visszhangja azonban kettős. Az örökségvédelemmel foglalkozó intézmények és szakmai szervezetek Podmaniczky-díjjal, Kós Károly-díjjal és Forster Gyula-emlékéremmel ismerték el az egyesület munkáját. Szögliget Önkormányzata „Szögligetért” emlékplakettet és oklevelet adományozott az egyesületnek. Esetenként viszont olyan visszajelzések is eljutnak az önkéntesekhez, melyek szerint a munkájukat „hobbirégészetnek”, „kincskeresésnek” értékelik, ami demotiváló lehet. A motiváció megtartása azonban fontos, hiszen az egyesületnek nincs fizetett tagja, és a munka során minden önkéntesnek a saját szabadidején kívül komoly anyagi áldozatot is hoznia kell azért, hogy a régész keze alatt dolgozhasson.

A lelkesedésnek, amely ehhez a motivációhoz elengedhetetlen, szintén kettős hatása van. Az önkéntesekben azt a hamis érzetet keltheti, hogy szakmai háttér nélkül, autodidakta módon is lehet bárkiből régész, aki képes szakmai döntéseket hozni. Az ebből fakadó ellentéteket megfelelően kell kezelni, tudatosítani, miszerint nem az önkéntesek határozzák meg a szakmai munkát még akkor sem, ha esetenként annak ütemezését a régész igazíthatja az önkéntesek által érdekesebbnek tartott területek felé.

Az önkéntesek felkutatásának és bevonásának ma már elsődleges színtere az internet, a közösségi média. Az események szervezése alapvetően ezen a felületen zajlik, ezért kiemelten fontos azokat a lehetőségeket megragadnunk, ahol a népszerűsítés eszközeivel élhetünk. Az évek során saját honlappal, közösségi oldalakkal, videósatornával igyekeztünk felhívni a reménytelen önkéntesek figyelmét a csatlakozás lehetőségére. Ennek kapcsán megfigyeltük, hogy a várak szerelmesein túl érdemes a túrázókat, a természetkedvelőket, a gasztronómia élvezőit, illetve más, különböző érdeklődésű csoportokat is megcéloznunk a népszerűsítéssel, hiszen a munkában való részvétel nem igényel kizárólag történelmi érdeklődést. A tevékenységünkkel

8. kép. Önkénteseink a nyári Vármentő Héten
(Fotó: Szádvárért Baráti Kör)

9. kép. Önkénteseink a nyári Vármentő Héten
(Fotó: Szádvárért Baráti Kör)

10. kép. A Vármentő Napok visszatérő résztvevői a Györi Szakképzési Centrum Hild József Építőipari Szakgimnáziuma diákjai (Fotó: Szádvárért Baráti Kör)

kapcsolatos kérdőívünk eredményéből kiderült, hogy sokakat az önkéntes munka, a környék felfedezése ugyanúgy motiválja, mint a középkori vár történetének a megismerése.

A közösségi médiával kapcsolatban arra is figyelünk, hogy a munkáról készült képek, videók publikálása ne sértse a régész vagy a tervező jogait, szakmai érdekeit. Így az együttműködésnek ez is fontos eleme.

Az elért eredmények és a folyamatos állagmegóvásra, valamint a működésre vonatkozó pályázatok, illetve az említett elismerések közvetett eredménye a Nemzeti Várprogramban csúcsosodott ki, amikor Szádvár is felkerült a támogatott várak listájára. Ez meghozta azt az ismertséget, amit az alapítók 2006-ban célul tűztek ki. De ezzel nem ér véget sem a Szádvárért Baráti Kör, sem az ott végzett közösségi régészeti munka, hiszen a program nem csak a vár töredékére terjed ki, továbbá a hosszú távú kezelés és hasznosítás is elképzelhetetlen az önkéntesek tevékenysége nélkül (8–9. kép).

Szívből reméljük, hogy a csaknem tizenöt éve tartó lelkesedés – bár változó összetételű önkéntes sereggel – továbbra is elég lesz ahhoz, hogy a megkezdett munkát évről évre elősegítse, bevonva minél több érdeklődőt a saját kulturális örökségünk megismerésébe és megmentésébe. 2020-ban a munkában résztvevő valamennyi félnek el kell fogadnia, hogy csakis nyitott, őszinte hozzáállással, és az erőforrások megfelelő felhasználásával tartható fenn az eredményes együttműködés. Szerencsére az országban egyre több olyan pozitív példa akad, ahol a szakma képviselői hasznosítani tudják a civil érdeklődők erőforrásait fizikai vagy szellemi hozzájárulás formájában. Ez utóbbiak több szempontból is profitálhatnak az eseményeken való részvételből. Arra kell tehát törekednünk, hogy ne utasítsuk el egymást, hanem keressük a megoldást, hiszen örökségvédőként a szándékaink és a céljaink közösek (10. kép).

AJÁNLOTT IRODALOM

- Détszy, M. (1969). Egy ismeretlen magyar vár – Szádvár. *Herman Ottó Múzeum Évkönyve* 8, 143–186.
- Fejes, E., Hancz, E., Kovács, L., König, F., László, J., et al., (2014). *Szádvár: Rekonstrukciós elképzelések*. Szögliget: Civertan Grafikai Stúdió, Szádvárért Baráti Kör.
- Gál-Mlakár, V. (2011). Szögliget-Szádváron végzett állagvédelmi munkák módszerei és tapasztalatai. In Terei Gy., Kovács Gy., Domokos Gy., Miklós Zs. & Mordovin M. (szerk.), *Várak nyomában – Tanulmányok a 60 éves Feld István tiszteletére* (pp. 63–72). Budapest: Castrum Bene Egyesület, Civertan Grafikai Stúdió.
- Gál, V. (2016). Adatok Szádvár 1567-es ostromához. In: Kósa P. (szerk.), *Várak, kastélyok, templomok: Évkönyv 2016* (pp. 80–85). Kökény: ZIMédia.
- Gál, V. (2019). Szögliget-Szádvár 2018. évi régészeti kutatásának eredményei. *Castrum* 22 (1–2), 189–212.
- Gál, V. & Kelemen, B. Z. (2014). Ledentu 3D-ben – Szádvár tömegrekonstrukciós kísérletének forrásai és látványvilága. *Archeologia – Altum Castrum Online, A Magyar Nemzeti Múzeum Visegrádi Mátyás Király Múzeumának Középkori Régészeti Online Magazinja*. <http://archeologia.hu/content/archeologia/257/szadvaar-kelemen-gal-2.pdf> Letöltés: 2020.02.07.
- Kelemen, B. Z. (2017). Állagmegóvási munkák Szádváron. In Kósa P. (szerk.), *Várak, kastélyok, templomok: Évkönyv 2017* (pp. 110–111). Kökény: ZIMédia.
- Szádvárért Baráti Kör (2016). *Egy civil sikertörténet. Szádvár megmentése*. Szögliget: Szádvárért Baráti Kör.